

Milan Hamada 70

Deviateho septembra tohto roku sa dožíva sedemdesiatych narodenín univ. prof. PhDr. Milan Hamada, DrSc., jedna z najdôležitejších osobností slovenskej literárnej kultúry uplynulých štyridsiatich rokov.

Narodil sa v Poprade/Veľkej, literárnu vedu, slovenčinu a ruštinu vyštudoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, promoval roku 1957 a nasledujúce roky pracoval vo vydavateľstve Osveta v Martine; tu dostal roku 1958 vážnu lekciu z mocenských praktík komunistického režimu, keď bol svedkom kriminalizácie a zničenia encyklopedického projektu, na ktorom spolupracoval ako redaktor (tzv. Hirnerov prípad). Od roku 1959 do roku 1972 bol potom vo zväzku Ústavu slovenskej literatúry SAV postupne ako vedecký aspirant, odborný a vedecký pracovník a zároveň v rokoch 1963 – 1969 pôsobil ako externý redaktor časopisu Slovenské pohľady – v tomto období zažil svoje hviezdne hodiny, v ktorých sa natrvalo zapísal do dejín slovenskej literatúry, a v tom rámci najmä do dejín slovenskej literárnej kritiky.

Od roku 1969 bol diskriminovaný, vytesňovaný z verejnej publikačnej činnosti a roku 1972 bol zbavený aj zamestnania v SAV. Dlhé roky potom pracoval ako odborný pracovník v Múzeu školstva a pedagogiky na Slovensku pri Pedagogickej knižnici v Bratislave, kým sa roku 1990 mohol vrátiť na svoje niekdajšie pôsobisko v Akadémii. Tu sa vzápätí stal vedúcim Oddelenia literárnej histórie a súčasne začal prednášať na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy FFUK v Bratislave. Roku 1993 prijal pozvanie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity, kde po štvorročnom hosťovaní zakotvil od roku 1997 ako riadny docent, neskôr ako profesor Katedry dejín umenia a kultúry. Hodnosť doktora vied získal roku 1992.

Viditeľná časť vedeckého príbehu Milana Hamadu sa začala dizertáciou *Od baroka ku klasicizmu*, ktorú obhájil roku 1964 a ktorá vyšla knižne s barokovo košatým podtitulom *Príspevok k výskumu literárneho baroka, najmä z hľadiska vzťahu umelej literatúry a ľudovej slovesnosti* (1967). Hamada v tejto svojej prvej práci preskúmal rozhranie barokovej oficiálnej autorskej, spravidla náboženskej literatúry a anonymnej ľudovej literatúry i rozhranie tejto ľudovej tvorby a neanonymnej, ale väčšinou iba rukopisne prezentovanej tvorby meštiansko-ľudovej proveniencie. Poodhalil základné mechanizmy (sekularizácia, postupná „prozaizácia“) a identifikoval a spresnil tie žánrové formy (najmä facécie), ktorými „spodný“ prúd ľudovej a pololudovej tvorby najúčinnnejšie intervenoval do literárnej štruktúry oficiálneho baroka, a vôbec do literárneho procesu 18. storočia.

Pri tomto výskume sa Milan Hamada prepracoval k dvom okruhom otázok, k dvom súvisiacim, ale kvalitatívne odlišným sféram či svetom, ktoré ho neskôr zaujali aj v iných súvislostiach: k svetu metodologických rozhraní a k svetu prechodových fáz. Kým v tej

prvej sfére nachádzal aj neskôr, ba doteraz, svoje nástroje, ten druhý svet, svet prechodových fáz, sa mu stal literárnovednou, ale aj filozofickou, historiografickou a politickou témou. Jeho až intímne osobné „metodologické rozhranie“ bolo rozhraním medzi literatúrou a filozofiou, kde pod filozofiou sa rozumela „naozaj filozofia“, a nie jej dobová marxistická simplifikácia. Hamada sa pomerne rýchlo dostal k súdobej francúzskej a nemeckej filozofii, najmä k existencializmu a k fenomenológii, a takéto implicitné situovanie sa „mimo marxizmu“ a explicitný príhlas k antropologizujúcim myšlienkovým smerom ho začiatkom šesťdesiatych rokov nevyhnutne doviedli do konfrontácie s dobovou bezduchosťou, ktorá vyznávala jedinú metodológiu a akceptovala jedinú filozofiu. Tá konfrontácia sa odohrávala na pôde súčasnej literatúry, najmä poézie, a jej nástrojmi boli literárnokritická, prevažne sémantická analýza a filozofické hľadanie súvislostí medzi podobou a kvalitou literárnych štruktúr, osobnou situáciou a osobným angažmán tvorcov a spoločenskými javmi či spoločenskou situáciou.

Prielom Milana Hamadu do slovenskej literárnej kritiky začiatkom šesťdesiatych rokov bol impozantný a je dodnes pamätný aj preto, že filozoficky podkutý Hamada veľmi včas vycítil, či skôr jemnou textovou analýzou najmä poetických textov odhalil, že to, čo dobová ideológia s vážnou tvárou propagovala ako prechodovú fázu „medzi kapitalizmom a komunizmom“, je síce prechodová fáza, ale treba ju vidieť ako fázu medzi dvoma ľudskými situáciami: situáciou slobody a situáciou (orwelovského) zotročenia. Asi to nikdy presne takto vyhrotene nepovedal, ale dôležité je, že takto sme to v tom čase z jeho textov čítali. Jeho polemika s Vladimírom Mínačom, vedená roku 1964, i ďalšie Hamadove analytické a kritické prejavy, ktoré postupne čoraz väčšími presahovali literárne rámce a týkali sa celej kultúry, ba celej dobovej spoločenskej situácie, na Slovensku priamo a bezprostredne nastoľovali atmosféru a éru relatívne liberálneho myslenia druhej polovice šesťdesiatych rokov. Tieto texty a táto atmosféra sú zachytené v knihách *V hľadaní významu a tvaru* (1966), *Básnická transcendencia* (1969) i v súbore *Sizyfovský údel* (1994).

Hamadov intelektuálny prínos k tzv. obrodnému procesu bol, samozrejme, ľahko identifikovateľný a pri prvej príležitosti bol odmenený trestom: nielen že ho zbavili zamestnania a že nemohol publikovať práce zo svojho odboru, ale niektorí bývalí kolegovia a priatelia si na ňom ešte aj vylepšovali svoje osobné mocensko-politické pozície. Medzi nimi vynikli riaditeľ Literárnovedného ústavu SAV a jeho zástupca, i predseda Zväzu slovenských spisovateľov, i minister kultúry. Ešte kým jestvovala ilúzia, že aspoň niektoré literárne činnosti bude môcť vykonávať, preložil r. 1971 pre vydavateľstvo Tatran zásadné dielo Jurija Lotmana *Štruktúra umeleckého textu*. Kniha sama síce vyšla až po zmene režimu r. 1990, ale prekladateľsko-interpretáčna práca podstatným spôsobom obohatila Hamadovu metodologickú výbavu a vyzbrojila ho do nastávajúceho nečasu.

Milan Hamada niesol svoju situáciu dôstojne a v tvrdých podmienkach sa dlhé roky venoval tomu, čomu sa venovať mohol: dejinám starších období pedagogiky na Slovensku. Pritom a ponad to sa mimovoľne ale nevyhnutne a logicky, pretože bol pripravený na rolu, dostal do pozície kultúrneho historika a filozofa dejín a z týchto pozícií obsadzoval čoraz širšie výskumné priestory. Od polovice sedemdesiatych rokov postupne publikoval množstvo vedeckých monografií, v ktorých študoval a interpretoval veľkú

šírku javov a osobností reformačnej, barokovej, predosvietenskej a osvietenskej kultúry a ktoré napokon mohol v polovici deväťdesiatych rokov zhrnúť do impozantného diela *Zrod novodobej slovenskej kultúry* (1995).

V slovenskej literárnej vede posledného polstoročia sa nájde dosť takmer tragických osudov a smutných príbehov. Na počudovanie to zväčša nie sú osudy a príbehy ľudí, ktorým ukradli ich najlepšie roky, ktorých vypudili z vedeckej komunity, ktorým siahali na existenciu i česť. Dnes je viditeľné, že najsmutnejšiu životnú bilanciu majú tí, čo chceli svoj občiansky i vedecký život prežiť v ustavičnej ažurite s vládnucimi politickými pomermi: z ich vedy zostala v horšom prípade bezcenná makulatúra, a v tom lepšom prípade akási osnova, ktorú budú do konca svojich dní uvádzať do novej a novej tragikomickej ažurity s dobou a pomermi. Milan Hamada pri všetkom, čím v živote prešiel, je na tom omnoho lepšie: jeho veda i jeho literárna kritika si podržali svoj zmysel a netreba ich zatajovať či prepisovať, lebo ani jeho životný príbeh netreba prepisovať.

Škoda, že takých ľudí v našej vede nie je viac.

Milan Šútovec